

Ж. Кузьменко. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення як необхідна умова формування творчого мислення студентів. – Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск дванадцятий. Частина І. – С. 142-150

Система роботи з розвитку зв'язного мовлення як необхідна умова формування творчого мислення студентів

У статті розглядаються теоретичні та методичні аспекти формування творчого мислення студентів на заняттях з розвитку зв'язного мовлення, запропонована система роботи з формування вмінь студентів створювати власні висловлювання як засіб розвитку їх творчого потенціалу, аналізуються методичні особливості проведення різних видів вправ з розвитку мовлення студентів.

Ключові слова: *розвиток зв'язного мовлення, формування творчого мислення, система роботи, мультимедійні засоби навчання, методи навчання, висловлювання, мовленнєва ситуація.*

На сучасному етапі розбудови нашої держави особливої актуальності набувають проблеми формування творчої особистості. Сьогодні актуальним і важливим є питання оволодіння громадянами України літературними нормами державної української мови. Тому завдання викладача полягає саме в тому, щоб навчити студентів змістовно, граматично правильно і стилістично вірно висловлювати свої думки в усній та писемній формах, чітко і переконливо обґрунтовувати свою точку зору, розвивати основні навички мислення, виробляти власне розуміння життя та ставлення до нього.

Значна увага приділяється впровадженню в освітній процес методів, форм навчання, які б допомогли удосконалити навчально-виховний процес на заняттях з розвитку зв'язного мовлення. Нині проблема формування творчого мислення студентів стає актуальною. Наше сьогодення вимагає особистість, яка здатна самостійно будувати усні й письмові висловлювання різних жанрів, які необхідні їй у процесі навчання і майбутньої діяльності.

Ще у 19-ому ст. розвитку зв'язного мовлення були присвячені праці таких вчених, як А. Алфьорова, М. Бунакова, Ф. Буслаєва, І. Срезневського, К. Ушинського, В. Шереметьєвського та ін. Вчені В. Голубкова, М. Рибникова, В. Масальський, О. Пешковський, С. Чавдаров та ін. у першій

половині 20-го ст. у своїх працях висвітлювали основні шляхи реалізації сучасної методики розвитку зв'язного мовлення. В подальшому ця проблема знайшла своє відображення в роботах В. Капінос, Т. Ладиженської, І. Синиці, М. Стельмаховича та ін.

Проблемі розвитку мовлення учнів присвячені праці таких учених, як О. Біляєва, Т. Донченко П. Кордуна, В. Мельничайка, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та ін.

У чинній програмі курсу української мови чільне місце відведено заняттям розвитку зв'язного мовлення, мета яких виховання студента як компонентну мовну особистість, яка відзначається високою мовною культурою; формування навичок комунікативно виправданого користування засобами мови в різних життєвих ситуаціях з обов'язковим дотриманням мовних норм та мовленнєвого етикету.

Мета статті – розкрити значення системи роботи з розвитку зв'язного мовлення для формування творчого мислення студентів.

Проблема формування творчих здібностей студентів завжди була і залишається однією з найактуальніших проблем сьогодення. Формування пізнавального інтересу – необхідна умова навчання. Найголовнішим завданням викладача на кожному занятті є активізація пізнавальної діяльності, формування в студентів умінь і навичок, потрібних у житті для виконання різних завдань у процесі трудової діяльності.

На думку Л. Мацько: «Сучасна людина не може жити запасом шкільних знань: мова змінюється і розвивається, та й особистість сучасної молоді людини знаходиться у постійній зміні і розвитку... Вища освіта має продовжувати мовну освіту студентів-фахівців ... та привчати до перспективи неперервної мовної самоосвіти» [2, с. 65].

Заняття з розвитку зв'язного мовлення сприяють формуванню особистості, їх інтелекту, естетичних смаків, збагачення духовної культури.

З метою активізації пізнавальної діяльності, завданням творчого викладача є не тільки навчити студентів відтворювати засвоєне на заняттях, аналізувати, підсумовувати, але й спонукати їх до активного мислення, знаходження власних асоціацій, образів, до пошуку оригінальної форми викладу думок.

На думку В. Сухомлинського: «Словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку дитини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина

піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу в своєму духовному розвитку. Їй хочеться у слові виразити своє захоплення, свій подив перед красою світу» [4, с. 58].

Як вважає Гриценко Л., що сьогодні навчання рідної мови потребує комунікативного спрямування, з метою теоретичного і практичного засвоєння студентами мови, для спілкування, для побудови усних письмових висловлювань у певному стилі.

На думку В. Мельничайка «У будь-якому зв'язному мовленні вирішується комплекс завдань, що стосуються змісту, побудови і мовного оформлення висловлювання. Щоб розв'язати їх, необхідно вводити в навчальний процес такі види роботи, які б формували певне комунікативне уміння. Для цього можна використовувати:

- 1) аналіз текстів (усних і писемних, зразкових і деформованих);
- 2) складання структурних схем, плану, робочих матеріалів;
- 3) виконання завдань на основі створеної мовленнєвої ситуації;
- 4) обговорення перших варіантів усних і письмових висловлювань та ін. При цьому не слід забувати, що комунікативні уміння в процесі виконання різних видів робіт застосовуються не однаковою мірою» [3, с. 14].

Одним із найважливіших завдань, яке стоїть перед ВНЗ I-II рівня акредитації є розвиток творчих здібностей, пізнавальної самостійності студентів, їх уміння критично оцінювати отриману інформацію і використовувати її для розв'язання життєвих проблем.

Успішне формування та вдосконалення комунікативних умінь можливе за умови систематичної і цілеспрямованої роботи над формуванням особистості, яка володіє значним обсягом активного словника, уміння розрізняти типи та стилі мовлення, надавати висловлюванню відповідного стилістичного забарвлення, вмінням сприймати, розуміти і адекватно відтворювати [5, с. 9].

Продумана система роботи з розвитку зв'язного мовлення формує високу культуру усного та писемного мовлення студентів, їх уміння викладати думки логічно, послідовно, дотримуючись норм літературної мови.

Пропонуємо систему завдань для формування творчого мислення студентів:

1. Складіть орієнтовний план до написання творчих робіт на тему: «Двомовність – як роздвоєне жало» (Л. Костенко).
«Із рідним словом тулишся, мов злодій» (П. Куліш).
«Кожний народ доти народ, доки він володіє власною

мовою, і в цьому – його культурна суверенність» (І. Огієнко).

2. Доберіть тексти-опори для творів:

а) «Маємо бути європейцями на ґрунті українському» (П. Грабовський).

б) «Неосвіченість – ніч розуму, ніч безмісячна і беззоряна» (Цицерон).

в) «Копай всередині себе криницю для тієї води, яка зросить і твою оселю, і сусідську» (Г. Сковорода).

г) «Я – людина, і це мене багато до чого зобов'язує» (В. Черняк).

3. Складіть ситуативно-діалогічні завдання для способу формування культури спілкування студентів.

4. Для подруги, яка запропонувала Вам купити букет квітів, складіть свою відповідь, відштовхуючись від слів Ірини Вільде *«Зірваної квітки вода не лікує, а продовжує її муки»*.

5. Уявіть ситуацію, намалюйте картину, в основі якої – поетичний образ.

6. Робота з текстом. Визначте тип і стиль мовлення. Доповніть сюжетну лінію розв'язкою.

Материнське серце кобри

Промишляючи якимось «тихим полюванням», я заблукала в лісі й тільки пізнього вечора вийшла на станцію з гарною назвою Грибова Рудня. Там зібралося ще кілька ягідників-невдах, які спізнилися на останню електричку і, як заведено в таких випадках, вмостилися зручніше на лавку повечеряти та перечекати до ранку.

Розмова несподівано зайшла про змій, оскільки в цих місцях їх можна зустріти досить часто. Одна жінка повідала нам історію, що залишиться в моїй пам'яті на все життя. Розповідь перенесла нас у роки афганської війни.

Мешкали солдати у пустельному районі в брезентових наметах. Змій, як відомо, там немало. Її син був кухарем на польовій кухні. І ось одного разу поблизу кухні він побачив зміїних малят. Убивати не став, а, навпаки, щодня підгодовував зміїне потомство відходами з солдатської кухні. Час від часу йому доводилося віддалік бачити й саму матусю-кобру. Змія трималася поважливо, на відстані, і солдат змирився з таким сусідством.

Одного разу під вечір хлопець зазвичай виносив залишки їжі, і раптом перед ним з'явилася та сама кобра. Вона застигла в погрозовій позі. Знаючи, що в таких випадках не можна робити різких рухів, він почав повільно відхилятися вбік, проте змія тут же фіксувала пересування і знову дистанція залишалася попередньою. Солдатові доводилося відступати.

Після кожного чергового відступу, змія знову пересувалася до нього, завмираючи в погрозовій позі. Якщо він не відходив, починала шипіти, змушуючи його робити черговий крок назад. Так тривало кілька годин змусила його відійти на значну відстань від табору. Кобра не відпускала його, проте й не нападала. Відігнавши хлопця досить далеко, змія мовби заспокоїлася. Однак варто було йому зробити бодай один крок убік – приймала бойову стійку.

У такій жахливій напрузі він простояв усю ніч. Коли ж почало розвиднятися, змія несподівано втратила до нього будь-який інтерес і поповзла геть. На ватяних ногах підійшов він до наметів, аби розповісти друзям про те, що трапилося.

Перед його очима постала страшна картина...

Розв'язка за автором

...пошматовані тіла солдатів свідчили, що в таборі побували душмани. Чи то випадок подарував солдатові життя, чи кобра на знак вдячності за чуйне ставлення до її потомства вберегла його від очевидної загибелі... Даремно хтось вважає, що «брати наші менші», мовляв, позбавлені належного розуму. Хоча поведінка твари почасти не піддається однозначному поясненню викладена вище історія мимоволі переконує в протилежному, а ще й дає поживу для роздумів.

7. Складіть привітання офіційній особі (директорові коледжу) з нагоди Дня Незалежності.

8. Мить творчості. Напишіть роздум на одну із запропонованих тем: «Людино, я звертаюсь до тебе», «Обереги моєї душі», «Невмирущі заповіді людяності».

9. Підготуйте статтю в газету на тему: «Чи потрібно сьогодні молодій людині мати вищу освіту», використовуючи вислів «Неук має велику перевагу перед освіченою людиною: він завжди задоволений собою».

10. Складіть усно відгук про улюблений художній твір. Образно розкажіть про почуття, які він у вас викликав.

11. Використовуючи слова доброчинність, чуйність, щирість, милосердність, гречність розіграйте діалоги на тему «Бути милосердним. Що це означає для мене?».

12. Проведіть диспут з своїми однолітками на тему: «Талант можна загубити лише у двох випадках: перебільшеною похвалою й надмірною скромністю».

13. Продумайте і складіть план виступу на семінарі на одну із запропонованих тем: «Робота – це те, що залишається після тебе», «Одна в поета правда – чистота» (Т. Г. Шевченко), «Рідна земля вимагає: «Думайте!».

Прослухавши виступи товаришів, підготуйте усний відгук

на один з них за питаннями:

- Чи розкрита тема і основна думка?
- Як у виступі враховується адресат мовлення?
- Чи зроблений висновок?
- Чи наявні в аргументах приклади (із життя, художньої літератури)?
- Чи відповідають мовні засоби обраному стилю мовлення?
- Чи допомагали жести та міміка розкриттю даної проблеми?

Пропонована система роботи дозволить формувати духовний світ студентів, їхні світоглядні уявлення, загальнолюдські цінності орієнтирів, виробляти вміння орієнтуватися в потоці різноманітної інформації, розвивати вміння вільно спілкуватися в різних життєвих ситуаціях, логічно, послідовно висловлювати власні думки.

Потрібно використовувати такі методи, прийоми, які є ефективними у формуванні комунікативних умінь і навичок, бо навчання рідної мови сьогодні потребує комунікативного спрямування, з метою теоретичного і практичного засвоєння мови, для спілкування, для побудови усних письмових висловлювань у певному стилі.

Методист М. О. Рибникова вважає, що кожен викладач повинен обрати свій найефективніший метод, свій шлях навчання української мови, постійно винаходити, удосконалюватись. Неабияке значення має текстоцентрична технологія, яка спрямовує роботу на опору на зв'язний текст, на слово. За допомогою названої технології викладач має змогу поєднувати навчання з вихованням, активно впливати на розумовий розвиток студентів, домагатися свідомої праці по написанню творів, створювати психологічний комфорт.

Застосуванням мультимедійних засобів навчання, допоможуть студентам швидко мислити, підвищувати пізнавальний інтерес, розвивати комунікативні навички, висловлювати власну позицію.

Творити і само реалізуватися у власній творчості допоможе студентам текст, дидактичний матеріал, в основі якого лежать високохудожні зв'язні тексти, а також відповідно продумана тематика письмових робіт, яка сприяє збагаченню мовленнєвої культури.

Основою формування умінь і навичок зв'язного мовлення є сукупність понять з лінгвістики тексту і стилістики, які стали визначальними у сучасній програмі з мови. Учитель, який прагне добре організувати роботу над розвитком мовлення учнів, повинен бути обізнаний не лише з найновішими досягненнями психолінгвістики, зокрема психології усного та

писемного мовлення, вікової та педагогічної психології, інформатики, ораторського мистецтва, педагогіки і, звичайно, з лінгвістики тексту [3, с. 32].

Спостереження мовних явищ, завдання проблемно-пошукового характеру, створювання проблемних ситуацій допоможуть сформулювати в студентів творче мислення, розвивати пізнавальні можливості.

Кучерук О. А. вважає, що створення ситуації у процесі розвитку зв'язного мовлення породжує відчуття особистої значущості, формує в учнів віру у свої пізнавальні можливості і здібності до мови як навчального предмета [1, с. 71].

Застосування сучасних технологій – один із напрямів формування мовної компетентності студентів на заняттях з розвитку зв'язного мовлення. Тому варто використовувати спосіб тренінгу як сторітеллінг. Це усний переказ казки, пригод, тексту, у якому версія оповідача відрізняється від оригіналу.

Висновок. Успішне формування творчого мислення студентів можливе лише за умови систематичної і цілеспрямованої роботи, раціональної системи навчально-тренувальних вправ. Тому заняття з розвитку зв'язного мовлення треба будувати так, щоб кожен із проведених видів робіт виконував свою роль у формуванні певного комунікативного вміння, щоб студенти успішно оволодівали монологічним і діалогічним мовленням, спираючись на знання про текст, стилі, типи, жанри мовлення, ситуацію спілкування, набували культури мовлення. Через відповідно дібраний мовний матеріал і завдання до нього демонструється багатство і розвиненість української мови, її краса і мелодійність.

В статье рассматриваются теоретические и методические аспекты формирования творческого мышления студентов на занятиях по развитию речи, предложенная система работы по формированию умений студентов создавать собственные высказывания как средство развития их творческого потенциала, анализируются методические особенности проведения различных видов упражнений по развитию речи студентов.

Ключевые слова: *развитие связной речи, формирования творческого мышления, система работы, мультимедийные средства обучения, методы обучения, высказывания, речевая ситуация.*

This paper deals with theoretical and methodological aspects of creative thinking of students in the classroom with developing

coherent speech, the proposed system works with developing abilities of students to create their own expression as a means of developing their creativity, analyzed methodological features of different types of exercise on the development of students' speech.

Key words: *development of coherent speech, formation of creative thinking, working system, multimedia teaching, methods of teaching, expression, speech situation.*

Використана література:

1. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: Навчальний посібник. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 182 с.
2. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : навчальний посібник [для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»]. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607 с.
3. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1998. – С. 14.
4. Сухомлинський В. О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 7. – 58.
5. Філоненко Л. Використання сучасних методів під час роботи над переказами текстів різних типів і стилів // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 1. – С. 9-13.